

- інформаційні проблеми постіндустріального суспільства; глобальна інформатизація, еволюція системи соціальних комунікацій; інформаційна безпека України.

Постановою Президії НАН України визначено також основні напрями науково-інформаційної діяльності НБУВ на період до 2023 р.:

- формування цілісного комплексу інформаційних ресурсів, що інтегрує електронні каталоги, бази реферативної інформації та повнотекстові документи електронної бібліотеки;
- розвиток комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі повнофункціонального впровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) та новітніх веб-сервісів;
- розбудова науково-інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», забезпечення інтегрованого доступу до ресурсів наукових бібліотек та науково-дослідних установ України;
- формування фундаментальної національної книжкової та рукописної колекції – електронної

бібліотеки «Україніка», інтеграція інформаційних баз спеціалізованих історико-культурних фондів;

- розгортання баз бібліометричної та наукометричної інформації. Інформаційна підтримка розвитку міжнародного наукового співробітництва;
- інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади і управління на основі систематичного моніторингу бібліотечних та електронних інформаційних ресурсів, відтчизняних і зарубіжних засобів масової інформації.

Постановою Президії НАН України передбачено розроблення і затвердження у I півріччі 2018 р. нової Стратегії розвитку Бібліотеки на період до 2023 р.

Президія НАН України затвердила План заходів з підготовки до відзначення 100-річчя від часу заснування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Бібліотеці доручено внести на розгляд Президії НАН України пропозиції стосовно відзначення вчених і спеціалістів, які зробили найбільший внесок у розвиток наукової та інформаційно-бібліотечної діяльності НБУВ.

УДК 027.021(477-25)НБУВ

Володимир Попик,

д-р іст. наук, проф., член-кореспондент НАН України,
генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Здобутки, проблеми, завдання і перспективи розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Розглянуто, визначені В. І. Вернадським, концептуальні засади діяльності Національної бібліотеки України, значення нагромадженого нею впродовж ста років досвіду збереження і вивчення рукописної та книжкової спадщини, науково-інформаційної діяльності для бібліотечної системи країни, параметри розбудови й використання електронних інформаційних ресурсів НБУВ, особливе місце і роль найбільшої бібліотеки країни у формуванні цілісного національного науково-інформаційного простору, її стратегічні завдання і пріоритети у забезпеченні потреб вітчизняної науки, освіти, культури, управління, політико-правового, соціально-економічного, інноваційного поступу України як суверенної європейської держави.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, рукописна та книжкова спадщина України, електронні інформаційні ресурси, національний науково-інформаційний простір.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського вступила у сотий рік свого служіння суспільству й державі на ниві забезпечення зростаючих інформаційних потреб сфер науки, освіти, культури, управління, політико-правового та соціально-економічного, науково-технологічного й інноваційного поступу України як суверенної європейської держави.

Наближення ювілею НБУВ спонукує віддати належну шану подвижницькій праці кількох поколінь

їх вчених і спеціалістів, згадати знаменні віхи тернистого шляху становлення й розвитку найбільшої бібліотеки України, відзначити зусилля наших славетних попередників, спрямовані на збирання та систематизацію її фондів, їх порятунком у часи воєнних лихоліть і утисків проти української культури, поцінувати зростання масштабів і збагачення форм обслуговування читачів, вагомі здобутки у розгортанні наукової діяльності. Про Бібліотеку, вчених і спеціалістів, які формували, досліджували

її фонди і колекції, написано вже чимало. Історія Національної Бібліотеки у багаті подіями, але непрості, суперечливі десятиліття від першого проголошення незалежності України у буремному 1918 р. і до народження сучасної суверенної Української держави, дуже докладно, і у визначальних для неї етапах, у численних повчальних для розуміння минулого деталях, висвітлена у тритомному дослідженні акад. НАН України О. С. Онищенко і чл.-кор. НАН України Л. А. Дубровіної [1–3], інших їхніх працях. Нині завершується підготовка четвертого тому «Історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», де на багатому матеріалі розкривається її поступ у роки незалежності. Впродовж останніх десятиліть побачили світ численні монографії і статті, присвячені окремим проблемам розвитку Бібліотеки, персоналіям її відомих вчених. Сподіваємося, що про це ще багато і змістовно розповідатимуть статті провідних вчених Бібліотеки у ювілейній рубриці, яку сьогодні відкриває «Бібліотечний вісник».

Для нас же чи не головне сьогодні – осмислити з висоти столітнього досвіду місце і роль НБУВ як головного науково-інформаційного центру, найбільшого хранителя й дослідника національної рукописної та книжкової спадщини у сучасній Україні, за доби інформаційної революції, розбудови суспільства знань, окреслити головні завдання, реалізовані й потенційні можливості, перспективи поступу головної бібліотеки країни.

Справа, з огляду на відсутність в Україні справді ґрунтовного стратегічного бачення проблем розвитку науки, науково-інформаційної діяльності й доволі поширені у зв'язку з цим серед громадянського загалу, політикуму, владних інституцій, і навіть серед науковців, освітян, студентів умоглядні уявлення про віджилість наукових бібліотек за доби розбудови віртуального інформаційного простору, перетворення їх на «музеї книги», доволі актуальна. Тим більше, якщо взяти до уваги й інше – певну розгубленість частини бібліотечного співтовариства, якому важко розставитися з образом традиційної «книгозбірні» і в якому багато хто й нині не хоче визнавати, що друкована і електронна книжка не є непримиренними протилежностями, що поза стінами бібліотек вже починає розбудовуватися, хоча й певною мірою хаотично, масштабний науково-інформаційний простір, формується конкурентний ринок наукової інформації, учасниками якого є не лише бібліотеки, а й численні наукові дослідницькі установи, заклади освіти, видавництва, редакції журналів, вітчизняні та зарубіжні інформаційні

корпорації, громадські організації науковців, приватні ініціативи. У цих нових реаліях бібліотекам ще належить по-справжньому знайти своє місце.

Усе, що відбувається нині як у фахових, так і у непрофесійних громадських дискусіях довкола бібліотек, особливо стосовно долі великих наукових бібліотек, є відображенням того крутого зламу, що відбувається на стрімкому переході людства від доби друкарської до доби електронної інформаційної культури. Така ситуація настійно вимагає прискіпливого аналізу усього комплексу різнорідних чинників, котрі в минулому визначили шляхи розвитку вітчизняної бібліотечної справи, зробили можливими її вагомі досягнення, а нині зумовили складність сучасних трансформаційних процесів. З цього погляду, звернення до досвіду, набутого за століття Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, становить першорядний інтерес, оскільки він багато у чому має визначальний характер для подальшого розвитку усієї бібліотечної системи України. Адже новітні мережеві інформаційні технології, методики інтеграції та опрацювання електронних ресурсів, перетворення їх на масштабні бази знань з'явилися не на порожньому місці, вони генетично пов'язані з усім комплексом теоретичних і практичних напрацювань попередніх поколінь бібліотекарів, зі сформованими ними традиціями високої інформаційної культури.

Національна бібліотека України, як і інші головні національні інституції, покликані скеровувати розвиток науки й культури нації і водночас репрезентувати її державу як суверенного суб'єкта європейського й світового цивілізаційного процесу – Академія наук, музеї та архіви, стали дітищем Української революції 1917–1921 рр. Ідея їх створення володіла тоді умами провідників національного відродження. Недарма перший глава нашої незалежної держави М. С. Грушевський у своїй програмній праці «На порозі нової України» спеціально наголосив: «Без “високої”, так би сказати, чи “чистої” науки ні освіта, ні школа, ні популярна література, ні, навіть, публіцистика не можуть держатись на відповідній висоті – се той фундамент, той рівень, по котрому рівняється все. **Україна повинна мати академію наук і через неї забезпечити можливість зайнятись чистою наукою людям, які виявляють до того потрібний хист і енергію, сотворити національну, чи пак, народну бібліотеку, гідну великої держави...**» [4].

Так само, у контексті європейської інтелектуальної і духовної традиції, розумів створення національної бібліотеки й М. П. Василенко, який, обіймаючи на той час високі державні посади,

доклав до її організації чимало зусиль. У його уявленні Бібліотека мала стати культурним скарбом всього українського народу та одночасно всеохоплюючою лабораторією науки [1, с. 9–16].

Проте, справді доленосною для Національної бібліотеки виявилася обґрунтована великим вченим ХХ ст. В. І. Вернадським ідея її створення при Українській академії наук. Розуміючи всю відмінність історично сформованих обставин організації і функціонування провідних бібліотек старої Європи і завдань створюваної в Україні в умовах становлення незалежної держави Національної бібліотеки, В. І. Вернадський прозорливо визначив її місце і роль не лише як бібліотечної установи переважно інформаційного, культурно-просвітницького призначення з широким публічним доступом, а й як потужного академічного наукового центру, покликаного цілеспрямовано забезпечити прорив соціально-економічного й духовного розвитку України у ХХ ст., піднесення її науки, освіти, культури. Й пізніше, вже за радянської доби, В. І. Вернадський категорично наполягав на приналежності Бібліотеки до Академії, поза якою, на його думку, вона неминуче втратить своє першорядне значення.

Ми пишаємося сьогодні тим, що наша Бібліотека заснована безпосередньо В. І. Вернадським, головою її Тимчасового (організаційного) комітету, і розбудовувалася за оригінальною концепцією, розробленою колективом видатних вчених під його керівництвом, яка ґрунтувалася на світовому досвіді, враховувала специфіку історичного шляху України та бачення віддалених перспектив майбутнього і тому суттєво виходила за межі усталеної на той час класичної європейської бібліотечної практики. Час переконливо довів плідність і життєдайність запропонованого В. І. Вернадським нерозривного поєднання функцій національної та наукової бібліотеки в європейському розумінні – тобто головної установи загальнодержавного значення, яка збирає усі опубліковані знання людства, формує світову колекцію літератури та окрему колекцію українки, надає повний і безкоштовний доступ до інформації, зберігає найціннішу частину національного рукописного й книжкового надбання і одночасно виконує роль академічного інституту, який розвиває книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство, досліджує національну культурну, наукову спадщину.

Наша Бібліотека стала першою реально створеною інституцією Української академії наук, від самого початку вона одержала статус національної ус-

танови. Проте, її історичний шлях у ХХ ст. виявився доволі тернистим, пов'язаним як з вагомими досягненнями, так і з великими випробуваннями, втратами. Він позначений не лише кадровими «чистками» 30-х років, загибеллю частини фондів у воєнні роки, але й спробами перетворити її то на головну державну публічну бібліотеку УРСР, то на суто відомчу за своїм значенням інституцію АН УРСР.

Хоча у різні часи свого існування, будучи Всенародною бібліотекою України, Бібліотекою АН УРСР, Державною публічною бібліотекою України, Центральною науковою бібліотекою АН УРСР, вона об'єктивно виконувала функції національної. Так само і Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника, також підпорядкована НАН України, яка за світовими критеріями, обсягом та цінністю своїх фондів і колекцій, що формувалися в умовах трагічної роз'єднаності українських земель, та за своїми функціями теж відповідає цьому високому статусу.

Однак реалізацію запропонованої свого часу В. І. Вернадським моделі національної бібліотеки, що тільки розпочиналось у 30-х роках, вдалося відновити лише після 1991 р., в умовах утвердження незалежності України, а правовий статус національної установи повернути лише у 1996-му. Зауважимо, однак, що сьогодні, відповідно до особливостей вітчизняного законодавства, вже вісім українських бібліотек здобули звання національних, що саме по собі є не зовсім зрозуміло для світового бібліотечного співтовариства, для країн, що традиційно мають одну загальнодержавну (національну) головну бібліотеку. Хоча існування декількох національних бібліотек як їх системи також має місце.

На щастя, провідні українські бібліотеки, з урахуванням сучасних реалій, спромоглися виробити певну, хоча й нестійку, практичну модель співіснування та розмежування своїх сфер секторальної відповідальності. Однак, явна перенасиченість вітчизняного бібліотечного простору установами, які, з європейського погляду, виступають *головними, центральними* бібліотеками держави, не може не продукувати перманентну неузгодженість їх дій, не сприяє реалізації багатьох конче необхідних вагомих і ефективних, з економічного та організаційного погляду, бібліотечно-інформаційних проектів, спрямованих на підтримку інтелектуального зростання України, її інноваційного розвитку. Так, схвалена на державному рівні Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. під назвою «Якісні зміни бібліотек

здля забезпечення сталого розвитку України» [6] не тільки не відповідає завданням розвитку великих наукових бібліотек, покликаних забезпечувати потреби наукового, технологічного, інноваційного розвитку, але й суттєво сприяє консервації старих, традиційних, форм і методів роботи у публічних та масових бібліотеках.

Відомчі підходи вже нині зробили проблемною можливість формування загальнодержавних проєктів на належному правовому, науково-методичному рівні, як, наприклад, загальнодержавного Реєстру книжкових пам'яток України у складі Державного реєстру національного культурного надбання, уповільнене розгортання діяльності Українського інституту книги, який, за первісним задумом, мав би перебрати на себе керівництво усією бібліотечною галуззю країни, забезпечення її літературою, не опрацьований проєкт загальнодержавної Цифрової бібліотеки, концепція якої до цього часу так і не представлена ні широкій громадськості, ні фахівцям, хоча її ідеї висловлені в деяких програмних документах Міністерства культури України.

Не менш гострими проблемами для НБУВ, як і інших наукових бібліотек, стали припинення закупівель вітчизняної і зарубіжної літератури, стрімке зменшення можливостей міжнародного книгообміну, обмеженість придбання онлайн-доступу до електронних баз світової наукової інформації, що містять журнали, наукові збірники, монографії. Результатом стала відчутна ізоляція українських вчених від новітніх досягнень світової науки, повільне входження вітчизняної науки у європейський і світовий науковий простір.

Розвиваючи свою діяльність, складаючи плани на майбутнє, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського змушена протистояти жорстким реаліям сьогодення, активно протидіяти негативним тенденціям, постійно спрямовувати зусилля на подолання труднощів, випробувань, які не здаються колективу непереборними, тому що за століття Бібліотекою їх пережито вже чимало. При цьому головним орієнтиром для вчених і спеціалістів НБУВ виступає особливе місце і значення нашої Бібліотеки у науковому, культурному інформаційному просторі України. Її провідна роль у збереженні і вивченні національної рукописної, книжкової, документальної спадщини, у інформаційному і науково-аналітичному забезпеченні інтелектуального і духовного зростання суспільства, потреб вітчизняної фундаментальної науки має бути захищена і примножена, вона не

може «делегуватися» комусь іншому або розподілятися між іншими установами. Успішно протистояти існуючим викликам нам допоможуть постійне розширення діапазону науково-інформаційної і дослідницької роботи НБУВ, зосередження зусиль на провідних, визначальних напрямках її діяльності. Одним з головних пріоритетів є консолідація навколо НБУВ цілісного національного науково-інформаційного простору, заснованого на застосуванні інтелектуальних технологій, розвиток адресного задоволення інформаційних потреб і запитів як окремих вчених, так і наукових установ загалом.

«Вернадка», як її за роки незалежності усі вже звикли називати, за обсягами і історико-культурною цінністю своїх фондів і колекцій є бібліотекою світового значення – єдиною в Україні, однією з небагатьох у слов'янських країнах і у всьому обширі Центрально-Східної Європи. Вона належить до двадцятки найбільших, головних бібліотек на усіх земних материках. Її фонди налічують нині понад 15,7 млн документів і, відповідно до українського законодавства, у повному складі мають правовий статус національного культурного надбання України. За оцінками спеціалістів, у стінах Бібліотеки зберігається понад 3,5 млн одиниць зберігання пам'яток вітчизняної, світової рукописної та книжкової спадщини, яка продовжує поповнюватися і включатися в науковий обіг.

НБУВ відіграє провідну роль і у вивченні цієї спадщини, і у науково-інформаційному забезпеченні потреб науки, освіти, культури, державного управління у загальнонаціональному масштабі, про що свідчить 97 % її користувачів, які працюють поза межами Національної академії наук України.

Відповідно до вимог новітньої інформаційної революції, яка докорінно змінила місце і роль бібліотек в інформаційно-комунікаційних процесах, НБУВ пройшла за останні десятиліття шлях від традиційної книгозбірні до електронного інформаційного центру, який здійснює інтеграцію, опрацювання за допомогою інтелектуальних технологій і поширення наукової інформації, формує масштабні бази знань.

Вагомим досягненням стало те, що в процесі цієї роботи створено масштабний електронний ресурс загальнонаціонального значення, орієнтований не лише на завдання збереження та доступу до книжкових пам'яток, а й на проблеми сьогодення, на потреби сучасної науки. У Бібліотеці сформовано взаємопов'язану систему електронного каталогу, реферативної бази даних, унікального за своєю

повнотою репозиторію вітчизняної наукової періодики, повнотекстових електронних бібліотек, цифрових колекцій, архівів, баз даних – про минуле, і ще більшою мірою – про сучасну Україну, передусім її науку. Загалом електронні ресурси НБУВ налічують нині 4,3 млн записів, і понад 850 тис. повних текстів.

Серед наших новацій особливе місце посідає портал «Наука України: доступ до знань», який сьогодні інтегрує дані про 420 дослідницьких установ і організацій, університетів; забезпечує пошук по фондах 230 наукових бібліотек і по публікаціях понад 130 тис. науковців, надає доступ до повних текстів та даних про їх цитування. Створено й корпоративний каталог бібліотек установ Академії, до якого вже приєднано бібліотеки понад 20 інститутів. Усе це в комплексі з базою «Бібліометрика української науки» дає унікальні матеріали для аналізу стану й здобутків вітчизняної науки.

Принципово важливим є також створений у НБУВ веб-сайт «Центр досліджень соціальних комунікацій», який вже став відомим у інформаційному просторі брендом. Він містить матеріали моніторингу вітчизняного інформаційного простору у його суспільно-політичному вимірі і подає наукову аналітику, що здійснюється підрозділами Бібліотеки – Службою інформаційно-аналітичного забезпечення, Фондом Президентів України та Національною юридичною бібліотекою. Водночас, створена Указом Президента України Служба інформаційно-аналітичного забезпечення працює і адресно – на президентській структурі (РНБО), вищі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також для Президії, установ НАН України. СІАЗ випускає нині 14 серій тематичних електронних бюлетенів.

Не менш активно Бібліотека, яка є головним оберігачем національної книжкової і рукописної спадщини, розбудовує електронні ресурси культурологічного спрямування. Впродовж останнього десятиліття розгорнуто цифрові колекції стародруків та рукописів, бази даних архівної документальної спадщини вітчизняних вчених. Наповнюється електронний «Український національний біографічний архів», електронні архіви видатних вчених України – академіків В. І. Вернадського і М. С. Грушевського (останній є спільним науково-інформаційним проектом з Інститутом історії України, який реалізується за підтримки Канадського інституту українських студій Албертського університету та за участю інших академічних інститутів, архівів та музеїв).

НБУВ започатковано практичне розгортання масштабної цифрової бібліотеки «Україніка». Вона нараховує вже багато тисяч документів і в найближчій перспективі стане подібною до тих фундаментальних національних книжкових та рукописних колекцій, які вже тривалий час інтенсивно поповнюються у провідних країнах світу й стали важливою частиною їх віртуальних національних інформаційних комплексів. Призначенням «Україніки» є інтеграція усього різноманіття знань про український народ, його історію, традиції та культуру, природне й географічне середовище нашої Батьківщини, надання актуальної наукової інформації про минуле України, її сьогодення та майбутнє.

Електронний ресурс «Україніка» не буде переважно «антикварним», він відображатиме й усі новітні досягнення науки з вивчення України, а отже надаватиме віддаленим користувачам ресурсу можливість знайомитися з працями сучасних вітчизняних вчених з проблем історії національно-визвольного руху, вітчизняної суспільно-політичної думки, розбудови української політичної нації та держави, розвитку демографічного, економічного, соціального, освітнього, наукового потенціалу України, її місця у світовій цивілізації. Сьогодні в «Україніку» інтегрується й зібрана НБУВ цифрова колекція національних доповідей, підготовлених НАН України та іншими відомствами, й уся сучасна наукова та документальна література про Україну, звичайно, з дотриманням авторських прав.

Інформаційна революція докорінно змінила місце і роль бібліотек в інформаційному процесі, істотно трансформувала взаємодію читача з бібліотекою, сформувала запити на електронну інформацію, тому НБУВ сьогодні визнає пріоритетним створення електронних ресурсів. Сьогодні найбільша бібліотека України працює для усієї держави і для світу: 20 % віддалених користувачів ресурсів НБУВ – з зарубіжжя. Загальна чисельність наших віддалених користувачів сягнула 4 млн, середньодобова кількість сеансів їх звернень до веб-ресурсів НБУВ – до 60 тис., упродовж 2017 р. загалом було здійснено 401,5 млн різних запитів. При цьому, користувачі завантажили з ресурсів Бібліотеки на власні комп'ютери 26,1 млн текстових файлів. Через Мережу Бібліотека відкрила вільний доступ і до власних наукових напрацювань, які користуються великим попитом серед користувачів усього світу.

Примножуючи здобутки попередніх поколінь, НБУВ за роки незалежності перетворилася на

один з провідних комплексних, багатопрофільних інститутів НАН України у галузі гуманітарних і суспільних наук.

Цьому особливою мірою сприяло зніщеноване у 90-х рр. генеральним директором НБУВ, академіком НАН України О. С. Онищенко створення у структурі Бібліотеки спеціалізованих наукових підрозділів – інститутів рукопису, архівознавства, української книги – нині книгознавства, біографічних досліджень, бібліотекознавства, інформаційних технологій, а також прирівненої до них Служби інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ).

Широке розгортання наукових досліджень відкрило простір зростанню наукового потенціалу установи, у якій сьогодні, завдяки роботі спеціалізованої вченої ради по захисту докторських і кандидатських дисертацій, 12 штатних докторів та 110 кандидатів наук.

Вчені НБУВ мають значні здобутки у галузі вивчення, збереження і видання рукописної, книжкової та документальної спадщини України; створення національної бібліографії та біобібліографії, розвитку української біографістики. Вони розробляють теоретичні, методичні та інформаційно-технологічні проблеми управління знаннями у бібліотеках; формування фондів та бібліотечних баз знань; інтеграції та використання інформаційних ресурсів; розвитку національного науково-інформаційного простору; бібліометрії та наукометрії; досліджують процеси глобальної інформатизації, постіндустріального суспільства, еволюції системи соціальних комунікацій, питання інформаційної безпеки України.

Зусиллями провідних вчених НБУВ – її багаторічного директора, академіка НАН України О. С. Онищенка, члена-кореспондента НАН України Л. А. Дубровіної, докторів історичних наук Г. І. Ковальчук, В. Ю. Омельчука, В. С. Чижка, доктора наук із соціальних комунікацій Т. В. Добко, кандидата історичних наук Л. М. Яременко – за роки незалежності сформувалися наукові школи з книгознавства, дослідження рукописної спадщини, архівознавства, національної бібліографії та біографістики. Вивчаються проблеми сучасного бібліотекознавства (кандидат історичних наук О. М. Василенко), збереження фондів (кандидат історичних наук Л. В. Муха). Новими дослідницькими напрямками стали: вивчення соціальних комунікацій; дослідження проблем консолідації національного науково-інформаційного простору (доктор історичних наук В. М. Горювий), управління знаннями у бібліотеках (доктор наук із соціальних

комунікацій К. В. Лобузін); бібліометрія і наукометрія (кандидат технічних наук Л. Й. Костенко).

Загалом, розвиток наукової діяльності НБУВ позначений у наш час високим динамізмом. У провідних напрямках дослідницької роботи за останні роки відбулися суттєві якісні зміни, які сприяють поглибленому осмисленню складних процесів еволюції інформаційної сфери постіндустріального суспільства, справляють визначальний вплив на поступ бібліотечної науки, всієї бібліотечно-інформаційної сфери в Україні, піднесення її теоретичних, методичних, науково-організаційних засад, удосконалення науково-інформаційної, науково-аналітичної діяльності наукових бібліотек та інформаційних центрів.

Зусиллями вчених і спеціалістів НБУВ упродовж останніх років вироблене принципово нове стратегічне бачення місця і ролі, функцій і потенційних можливостей наукових бібліотек у забезпеченні інтелектуального, наукового, технологічного, суспільно-політичного і духовного піднесення України. Воно, зокрема, передбачає утвердження бібліотек в якості оновлених інформаційних центрів суспільства – інтеграторів зусиль усіх учасників інформаційного процесу – бібліотек, електронних інформаційних центрів, наукових установ, закладів освіти і культури, видавництва та книготорговельних організацій, редакцій наукових журналів, наукових товариств, громадських осередків вчених.

У сучасних умовах НБУВ перегруповує сили, спрямовує їх, у першу чергу, на розвиток пріоритетних напрямів, які забезпечують прогрес вітчизняної науково-інформаційної справи, впровадження новітніх інтелектуальних бібліотечно-інформаційних технологій.

НБУВ розгортає видавничу діяльність – щороку випускає до 30 друкованих видань: колективних та індивідуальних монографій, збірників документів, публікацій джерел, каталогів, довідкових бібліографічних, науково-інформаційних, науково-методичних праць. Серед них: археографічне видання рукописного «Пересопницького Євангелія» 1556–1561 рр.; документальна серія «Історія Національної академії наук України»; перші сім томів «Вибраних наукових праць» В. І. Вернадського (видання, яке постійно поповнюється новими матеріалами, документами); двадцятитомний звід національної бібліографії «Книга в Україні, 1861–1917» та «Україномовна книга»; вичерпний за повнотою довідник «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія видань творів, 1840–2014»;

унікальний, перший в українській науці, бібліографічний довідник, присвячений історії і сучасності Сходу й Півдня України; біобібліографічна серія «Джерела української біографістики»; випущені кількома томами наукові каталоги слов'янської кириличної рукописної книги (по століттях) та путівники по рукописних та архівних фондах, каталоги стародруків, нотних і образотворчих видань, газет України 1917–1960 рр., українського друкованого плаката у фондах НБУВ; каталог старовинних мідних гравірувальних дощок з колекції відділу образотворчих мистецтв, видаються фундаментальні монографії співробітників НБУВ в галузі історії книги та книгознавства. Важливим здобутком є цикл підготовлених під керівництвом академіка НАН України О. С. Онищенко і доктора історичних наук В. М. Горového колективних монографій з проблем еволюції соціальних комунікацій в умовах розвитку інформаційного суспільства, розвитку ресурсної бази та системи інформаційних обмінів національного інформаційного простору, інформаційної безпеки України, протистояння негативним інформаційним впливам в умовах гібридної війни, розв'язаної проти нашої держави.

Вчені бібліотеки щороку публікують сотні статей у науково-теоретичному журналі «Бібліотечний вісник», у продовжуваних фахових наукових збірниках «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Рукописна і книжкова спадщина України», «Українська біографістика», «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития», численних виданнях вітчизняних та зарубіжних наукових установ.

НБУВ є важливим центром розвитку міжнародного наукового і культурного співробітництва, сприяє реалізації дослідницьких проектів, зв'язків з провідними бібліотеками та науковими установами зарубіжних країн, бере участь у проектах «Європейська бібліотека», «Світова бібліотека», співпрацює з міжнародними бібліотечними асоціаціями IFLA, CENL. Бібліотека виступає базовою установою у роботі Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів МААН, Українського національного комітету славістів, забезпечує організаційну підтримку співробітництва НАН України з Македонською академією наук і мистецтв тощо.

У сучасних умовах НБУВ дедалі більшою мірою стає осередком інтелектуального спілкування наукового і освітянського співтовариства, громадсь-

ких організацій. У її стінах проводяться численні конференції, круглі столи, наукові читання, книгознавчі студії та семінари-тренінги для бібліотечних фахівців, творчі зустрічі з вітчизняними та зарубіжними діячами науки, освіти, культури і мистецтва, письменниками, видавцями, громадськими діячами, зарубіжними делегаціями та представниками національно-культурних товариств, а також книжково-документальні, художні виставки, мистецькі акції.

При цьому завданням особливого значення НБУВ визначила подолання поширеного в українському суспільстві хибного уявлення про те, що за доби Інтернету бібліотеки втрачають своє значення, привернення уваги науковців, політикуму, усієї громади до наукової інформації, яка в Україні на усіх рівнях дуже серйозно недооцінюється, до забезпечення належних умов діяльності головної бібліотеки країни.

На шляху реалізації накреслених НБУВ планів нагромадилося чимало складних проблем, розв'язання яких настійно вимагає дієвої допомоги з боку держави. Динамічний розвиток бібліотечно-інформаційної та науково-дослідницької діяльності НБУВ нині стримується гострою недостатністю фінансування та матеріально-технічного забезпечення. Через це завершені теоретичні, методичні та інформаційно-технологічні розробки вчених і спеціалістів НБУВ можуть лише в обмеженому обсязі впроваджуватися у практику. Неналежна матеріально-технічна база гальмує впровадження повнофункціональної автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи, інтеграцію, опрацювання і аналіз стрімко зростаючих масивів електронної інформації на вітчизняних обшарах та в глобальному інформаційному просторі, ускладнює розвиток новітніх сервісів цільового дистанційного обслуговування читачів, установ і організацій.

Нагальною потребою є оновлення всього технологічного комп'ютерного та мережевого обладнання, яке вже морально застаріло і поступово виходить з ладу, що ставить під загрозу справу функціонування і розвитку електронних ресурсів.

Найбільш важливі для розвитку інформаційно-бібліотечної справи наукові та практичні, прикладні напрями недостатньо забезпечені кадрами, насамперед молодими вченими, які пройшли підготовку вже за доби інформаційної революції, що значною мірою пов'язано з рівнем оплати праці, який у НБУВ у 2–2,5 раза нижчий, ніж в інших бібліотечних установах, котрі мають статус національних.

Надзвичайно гострою проблемою для НБУВ є гостро відчутна нестача площ книгосховищ. Значну частину фондів доводиться зберігати у складський спосіб, стосами, що робить їх недоступними для читачів. Невирішеним є питання розміщення постійно зростаючого дисертаційного фонду, що унеможлиблює втілення у практику результатів найновіших досліджень вітчизняних вчених. Відсутні площі для прийому архівних фондів установ НАН України на постійне зберігання до НБУВ. Передача у користування НБУВ двох приміщень книгосховищ у 2017 р. жодною мірою не вирішує окреслених проблем.

Капітального ремонту потребують споруди комплексу НБУВ. Чимало елементів технічної інфраструктури НБУВ потребують негайної модернізації. Зокрема, йдеться про опалення, енергопостачання, кондиціонування повітря, технологічні ліфти і підйомники, водогони, систему автоматичного газового пожежогасіння.

Однак, є й певні надії на подолання негативних тенденцій. 31 січня 2018 р. Президія НАН України з нагоди відзначення 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розглянула на своєму засіданні питання про здобутки і перспективи розвитку Бібліотеки. Відзначивши вагомість результатів науково-інформаційної та науково-дослідницької діяльності НБУВ для задоволення інформаційних потреб суспільства, Президія НАН України ухвалила постанову, яка визначає напрями і алгоритми вирішення перелічених вище назрілих проблем шляхом розроблення та реалізації упродовж 2019–2023 рр. комплексних заходів з розвитку її бібліотечно-інформаційної та наукової діяльності.

Проте, важливі кроки у цьому напрямі має зробити і сама Бібліотека. Тому, виходячи з сучасних реалій, відзначення 100-річного ювілею НБУВ її колектив має використати для розширення, поглиблення співпраці з вітчизняними і зарубіжними науковими та культурними установами, бібліоте-

ками, інформаційними центрами, університетами, видавництвами, усіма сучасними осередками інтеграції, опрацювання та поширення наукових знань, посилення пропаганди своїх потенційних можливостей, активізації пошуку нових партнерів і потенційних замовників інформаційних послуг, для досягнення більш тісної інтеграції у світовий і європейський науково-інформаційний простір.

Бібліографічні посилання

1. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941*. Київ, 1998. 337 с.
2. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1941–1964*. Київ : Наук. думка, 2003. 360 с.
3. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1965–1991*. Київ, 2008. 374 с.
4. Грушевський М. С. *На порозі Нової України: гадки і мрії*. Київ : Друк. акціонер. т-ва «Петро Барський у Києві», 1918. С. 31.
5. *Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України»* : проєкт. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1592.html

References

1. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (1998). *Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1918-1941* [History of the Vernadsky National Library of Ukraine. 1918-1941]. Kyiv. [In Ukrainian].
2. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (2003). *Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1941-1964* [History of the Vernadsky National Library of Ukraine. 1941-1964]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
3. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (2008). *Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1965-1991* [History of the Vernadsky National Library of Ukraine. 1965-1991]. Kyiv. [In Ukrainian].
4. Hrushevskiy, M. S. (1918). *Na porozhi Novoi Ukrainy: hadky i mrii* [On the threshold of a New Ukraine: thoughts and dreams]. Kyiv: Printing-house «Petro Barskyi u Kyivi». [In Ukrainian].
5. *Stratehiia rozvytku bibliotechnoi spravy v Ukraini do 2025 r. "Yakisni zminy bibliotek zadlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"*: proekt [Strategy for the development of the librarianship in Ukraine up to 2025 "Qualitative changes in libraries for the sake of sustainable development of Ukraine": project]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1592.html [in Ukrainian].

Volodymyr Popyk,

Doctor of History, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Director General of Vernadsky National Library of Ukraine

ACHIEVEMENTS, PROBLEMS, TASKS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Conceptual basis for Vernadsky National Library of Ukraine activity which were determined by academician V. I. Vernadskiy, importance of the Library 100-years accumulated experience in keeping and studying of manuscript and book heritage, scientific and informational activity in the field of librarianship in Ukraine, parameters for formation and using of VNLU electronic informational resources, special place and role of Ukraine's largest library in formation of an integral national scientific and information space, its strategic tasks and priorities in providing the needs of the national science, education, culture, management, political and legal, social and political development, innovative forward motion of Ukraine as a sovereign European state are under consideration in the article.

К е у о р д с: Vernadsky National Library of Ukraine, manuscript and book heritage of Ukraine, electronic information resources, national scientific information space.

Стаття надійшла до редакції 7.02.2018 р.